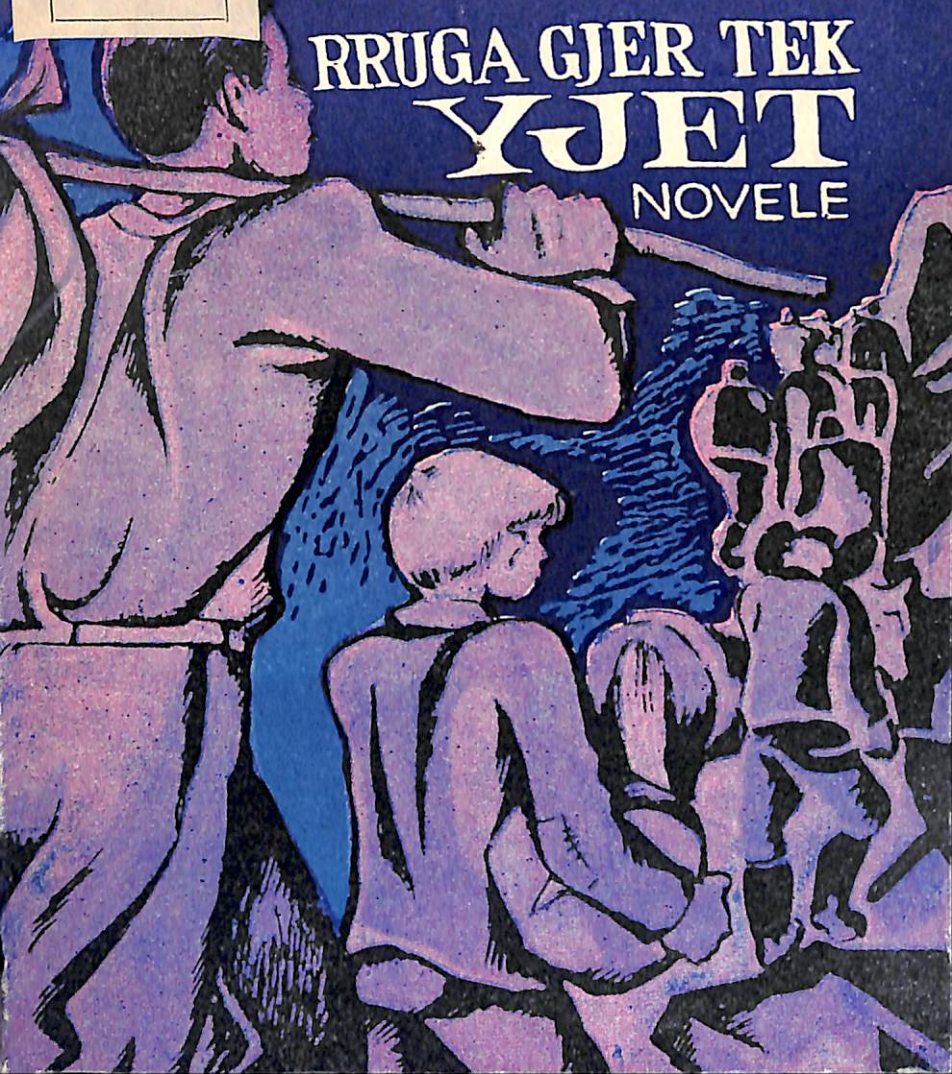


BIBLIOTEKA  
SHTETIT

811-32  
K 95

STAVRI KRISTO  
RRUGA GJER TEK  
YJET  
NOVELE



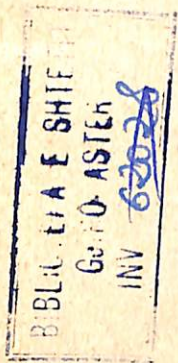
814-32

R 95

STAVRI KRISTO

# RRUGA GJER TEK YJET

Novelë



1/27

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»



*Kjo novelë fitoi çmim të parë në konkursin  
e 30-vjetorit të Ushtrisë Popullore*

*Parti, nënë Parti,  
sa lart që na ke ngritur!*

V. S.

## KUJTIME, KUJTIME...

Mbrëmë të kujtova përsëri. Thonë se koha i shlyen kujtimet, se në trurin e njeriut ndodh si në një vitrinë librarie, ku librat e rinj u zënë vendin të vjetërve... Po s'është kështu. Ç'gur i ri, ç'qemer, qoftë edhe i skalitur me mjeshtëri, mund t'i zërë vendin gurit të qoshes në themelin e një godine! Nuk harrohen kujtimet e fëmijërisë, jo!

Ja, mbrëmë të kujtova përsëri...

Po lexoja përmbledhjen «Yje të pashuar». Më tërhoqi pa masë një shkrim për një dëshmor të Luftës nacionalçlirimtare.

...Një herë, andej nga fundi i pranverës së vitit 1943, njësitë guerril i një qyteti të njohur s'kishin mundur të hidhte në erë një urë shumë të rëndësishme që e lidhte atë me tërë krahinën. Dy orvatje të guximshme kishin dështuar. Se ura ruhej ditë e natë. Se në të dy krahët e saj krekoseshin, si përbindësh me dhëmbë të skërmitur, dy bunkerë me nga katër gryka mitralozi secili. Se ajo ndriçohej



tejedanë, poshtë e lart, nga dy projektorë të mëdhenj, që kryqëzonin fashat e dritës si dy shpata të zjarrta mu në mes të saj.

Por ura duhej hedhur në erë dhe këtë aksion e paskësh marrë përsipër anëtari më i ri i njësitit, një punëtor gjashtëmbëdhjetëvjeçar i punishtes së gazozave, i së vetmes fabrikë të atij qyteti.

Dhe e kishte hedhur urën në erë!

«Një ditë, në ditët e para të verës, përpara punishtes ishte mbledhur një grumbull njerëzish. Një fashist po fliste i shqetësuar, me këmbë e me duar, dhe, pasi përplasi përtokë me inat shishen e përgjysmuar të gazozës, tregonte me gisht djaloshin që i kishte rrëmbyer motorin dhe po bëhej erë.

— Ta sjell, ta sjell ai, mos u bëj merak — e qetësonte fashistin dikush. — E njoh unë atë çamarok. Ja, do të bëjë një xhiro dhe do të vijë...

Por djaloshi nuk u kthye... Pas dhjetë-pesëmbëdhjetë minutash të gjitha dritaret e qytetit u tronditën nga dy shpërthime që buçitën vërtik, njëri pas tjetrit, si dy gjëmimet e para të një shtrëngate në mes të verës. Dhe kudo u përhap lajmi: «Urën e madhe e hodhi në erë djaloshi që i rrëmbeu motorin fashistit. Ai kishte ngarkuar dy arka me dinamit, i kishte vënë secilës nga një fitil. Me t'u afruar te postbloku i ndezi fitilat dhe ia shkeli me gjithë shpejtësinë. Arkën që mbante përpara e hodhi mu te këmbët e rojeve, në të hyrë të urës, tjetrën, atë me fitilin më të gjatë, në të dalë... Fashistët në fillim e humbën fare toruan, pastaj e morën veten dhe filluan ta qëllonin. Por më kot. Ura fluturoi dhe ata s'panë nga vajtën nën breshërin e dendur të ciflave të gurëve dhe të betonit...

Motorin e gjetën fill pas kthesës, ndanë kodrës, me rrotat përpjetë. Gomat qenë bërë shoshë nga plumbat. Një vazhdë gjaku të shpinte gjer te lumi dhe pastaj zhdukej...»

Lexoj. Autori i shkrimit më çoi në një kasolle barinjsh, ku djaloshi, për tri javë rresht, kishte shëruar dy plagë të rënda dhe, më në fund, së bashku me të zotin e saj, baba i katër fëmijëve, kishte dalë partizan. Se fjala e tij, si trimëria e tij, ishte kushtrim...

Dhe mua m'u kujtove ti. Të them të drejtën, nuk e vura re qysh në fillim se kush qe dëshmori. Por, edhe sikur ta kisha lexuar më me kujdes, çfarë do të më thoshte mua ai emër e mbiemër: «Thoma Stefan Gunëziu. 1928-1944». Kaq.

Mbiemrat, kur kemi qenë të vegjël, i përdornim aq rrallë, sa pothuajse nuk ia dinim fare shokut-shokut. Emrat i shkurtuam; për njëri-tjetrin s'i-shim veçse Tili e Talo, Gogo e Çome. Dhe rrallë, kur hynim në gojën e ndonjë të rrituri, na shtohet edhe emri i babait e bëheshim Taloja i Tilit dhe Gogoja i Telos, se edhe baballarët na plakeshin me emrat e fëmijërisë. Po ty nuk të thërrisnin as kështu. Ty të thërrisnin thjesht: Çome ose Çomja i Savës. Ty të shtonin emrin e nënës, se babai të kishte vdekur shpejt, se as ti, as ne nuk e kishim parë kurrë babanë tënd, as në fotografi. Se ai edhe fotografinë e vetme, atë të letrës së njoftimit, e kishte marrë me vetë, në fund të detit...

Në fillim as fotografia nuk më tha gjë. Një djalosh thatim, me një triko leshi, pa xhaketë, me një gjerdan fishekësh në mes, me një nagant pa këllëf, futur gjer te mulliri në rripin e gjerdanit dhe me patickën e gjatë në sup, të zënë nga tyta, si bariu



kërrabën, me ca flokë të dendur mbi vetullat ka-  
leshe... Një pikë e zezë në vend të hundës. Dy buzë  
të holla që s'kishin dalë dhe aq mirë në klishe...  
Kaq.

Dhe vetëm kur iu ktheva fotografisë për të  
dytën herë, vetëm kur pashë dy pika të bardha, të  
vogla, shumë të vogla nën vetullat kalesshe, kur pashë  
atë vështrim ngulmues, të vetmen shenjë që kishte  
mundur të ruante prej teje klisheja, thirra:

— Po ky është Çomja, more, Çomja i Savës!

Menjëherë mora albumin e fotografive dhe që-  
ndrova gjatë mbi të vetmin kujtim që ruaj nga ti.  
Është ajo fotografia që dolëm kur morëm rrogën e  
parë. Të kujtohet? Ti nuk i kishte shumë qejf foto-  
grafitë dhe vetëm dhemshuria e malli për nënën të  
detyruan të qëndroje para aparatit. «Të çmallet e  
varfëra, the, se kushedi a do t'i bjerë rasti të na  
shohë më? Nga ai pusi ynë si zor është të dalim të  
gjallë!» (Ne punonim atëhere për hapjen e pusit të  
frigoriferit në punishten e gazozave. Na kishin zgje-  
dhur ne, se ishim trupvegjël e mund të punonim  
njëkohësisht me kazmë e me lopatë...)

Kështu the dhe buzëqeshe. Ashtu si dije të buzë-  
qeshje ti: picërrove sytë dhe lëshove paksa buzën e  
poshtme.

Pastaj, si shkuam te një kushëriri yt, që do të  
vinte në fshat dhe i dhamë gjysmën e lekëve për  
në shtëpi, si blemë edhe nga një paqetë «Diamant»  
(ashtu kot, për ta ndjerë veten të rritur, se as ti, as  
unë nuk e pinim), ti deshe të më qerasje me birrë  
e shishqebap te Barraka e Molos. Ishe disa muaj më  
i madh dhe ngule këmbë të më qerasje ti. Por nuk  
e dije a do të na mjaftonin paret dhe, për të marrë



vesh çmimin, qëndruam një copë kohë sa pagoi njëri. Na vinte zor të pyesnim. As çmimin, as shijen nuk ia njihnim birrës. Dhe nuk e provuam dot. Nuk qe për xhepin tonë. Po ti s'më le pa qerasur, blemë nga një gazozë, të kujtohet?

Pastaj ikëm dhe i paguam Colit paratë. Se na kishte ushqyer me bukë pesëmbëdhjetë ditë, veresie. Të kujtohet Coli? Po Pipi, të kujtohet?

Sa kam dëshirë të të ul përballë dhe të të them këtë fjalë. Më lindin dëshira me të vërtetë të çuditshme këto kohët e fundit. Dua të të përfytyroj dyzet-dyzetepesëvjeçar, me flokë të thinjur e të rënë paksa. Të të përfytyroj inxhinier në një uzinë mekanike, se për hekura e për motorë të qante syri. Të të përfytyroj hipur mbi motor: prapa gruan, në kosh fëmijët...

Po nuk të përfytyroj dot. Ti më del para syve vetëm kështu, si te kjo fotografi: më këmbë, me vështrim të ngulur në aparat (prandaj, sa herë marr fotografinë në dorë, ti më shikon ngultas, mu në beqë të syrit), duke buzëqeshur paksa ndanë buzës së poshtme. Dhe... si nuk e paskam vënë re më parë: në ballin e ngushtë, si një rrip toke rrëzë malit, të shoh dy rrudha, dy rrudha të lehta, si dy brazda të cekëta plori. Ja dhe flokët që të ngriheshin përpjetë, të dendur e kaçurrelë, i ke shtruar dhe i ke ndarë me vizë në mes... Unë vë buzën në gaz sa herë më shkojnë sytë te flokët e tu. Se më kujtohet ç'hoqe atë ditë për t'i shtruar; i krehe të lagur me shkumë sapuni. Ja, kështu përpiqem të të përfytyroj dyzet-dyzetepesëvjeçar dhe ti më del para syve me ato qillotat ushtarake, që i preve me thikën tënde me dorezë briri, gjer te gjunjët dhe prapë të rrinin

të gjata e të binin mbi këpucët e mëdha me qafa. Të kujtohet si i premë? «Mbaji!», më the dhe m'i lëshove në dorë. Vetë nxore thikën, more njerën këmbë, pastaj dhe tjetrën... Dhe e prera doli hundë-hundë, si pizhamet me dantellë të zonzjës së fabrikantit. Kështu ke dalë dhe në fotografi. Ke përveshur mëngët dhe e qepura e supit të bie mu te bërryli. Se edhe këmisha të rrinte e madhe. Të gjitha të mëdha, të gjitha. Asgjë pas trupit. Sot, po të dilje asisoj në rrugë, do të të merrnin për ndonjë çamarok të veshur me rrobat e të et... Atëhere s'binim në sy. Kështu vishej sëra jonë... Me rroba të mbajtura, se ato kushtonin lirë; i shisnin fshehurazi ushtarët italianë për një paqetë cigare, për një shishe gazozë...

Ja, kështu të përfytyroj. Sa larg ishe ti nga ky djali me nagant, të futur gjer te mulliri në brezin e gjerdanit! E si të të njihja menjëherë?

Dhe, duke krahasuar të dyja fotografitë, më lindi dëshira të shkruaja për jetën tënde, që nuk ishte veçse fëmijëri. Se, kur hodhe atë urë në erë, ti sapo kishe mbushur të gjashtëmbëdhjetat... E shikon ç'dëshira më linden?